

- МЕГА НаУ: проф. юрид. система. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.63908.0>. – Заголовок з екрана.
22. План заходів, спрямованих на запобігання та профілактику злочинності серед учнів Комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 56» Дніпропетровської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shag.com.ua/nakaz--pro-zatverdjenynu-planu-zahodiv-shodo-profilaktiki-zloc.html>. – Заголовок з екрана.
  23. В Україні запрацювала Національна дитяча «гаряча лінія» // Громадська організація «Ла Страда-Україна» [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.la-strada.org.ua/ucsr_mod_news_list_show_345.html. – Заголовок з екрана.
  24. Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект) / О. Ю. Юрченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-1. – С. 336–338.
  25. Діти в Інтернеті. Обережно. Небезпека [Електронний ресурс] // Факти. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/lifestyle/auto/20121214-1465192>. – Заголовок з екрана.
  26. Всеукраїнська Фундація «Захист Прав Дітей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aufsr.com.ua/>. – Заголовок з екрана
  27. Криминология: Учебник для вузов/Под общ. ред. А. И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2005. – 912 с.
  28. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практики його застосування / Н. М. Ахтирська, О. О. Кочеміровська, Г. О. Христова та ін. – К.: К.І.С., 2010. – 124 с.
  29. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 30 берез. 2007 р. № 3 [Електронний ресурс] // Верховний Суд України: офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
  30. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. С. Волинєць, Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. – К.: К.І.С, 2011 – 132 с.
  31. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15. листоп. 2001 р. № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

Богомолова Наталія,

*старший викладач кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивільно-кримінальної юриспруденції
Миколаївського інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Досліджується сутність, зміст та значення господарсько-правової відповідальності. Визначається сутність, правова природа і значення господарських санкцій. Особливу увагу приділено дослідженню правової природи адміністративно-господарських санкцій. Аналізуються характерні риси та види адміністративно-господарських санкцій.

Ключові слова: юридична відповідальність, відповідальність у сфері господарювання, санкції, господарські санкції, адміністративно-господарські санкції, оперативного господарські санкції, відшкодування збитків, конфіскація.

Аннотация. Исследуется сущность, содержание и значение хозяйственно-правовой ответственности. Определяется сущность, правовая природа и значение хозяйственных санкций. Особое значение уделяется исследованию правовой природы административно-хозяйственных санкций. Анализируются характерные признаки и виды административно-хозяйственных санкций.

Ключевые слова: юридическая ответственность, ответственность в сфере хозяйствования, хозяйственные санкции, административно-хозяйственные санкции, оперативно-хозяйственные санкции, возмещение ущерба, конфискация.

Summary. The nature, content and significance of economic and legal responsibility are examined. The essence, legal nature and significance of economic sanctions are determined. Special attention is paid to the study of the legal nature of administrative-economic sanctions. The characteristics and types of administrative-economic sanctions are analyzed.

Key words: legal liability, liability in the sphere of economic sanctions, economic sanctions, administrative sanctions, operatively-economic sanctions, damages, confiscation.

Вступ

Найбільш дієвим засобом впливу на правопорушника, що передбачена санкціями норм, є юридична відповідальність. Для того, щоб вона в повній мірі могла виконати покладені на неї функції стимулятора правомірної поведінки, гаранта здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, у правовій науці потрібно розробити загальне поняття відповідальності, визначити її місце в механізмі правового регулювання, зазначити умови виникнення і реалізації юридичної відповідальності.

Необхідно зазначити, що незважаючи на велику кількість робіт, присвячених проблемам відповідальності, більшість аспектів проблеми носить дискусійний характер та по теперішній час не досліджені на достатньому рівні. До певного часу більшість науковців погоджувались лише в тому, що юридична відповідальність, на відміну від загальнофілософського розуміння відповідальності, передбачалась тільки як негативна відповідальність, а саме, відповідальність за поведінку, що мала місце у минулому, як невігідні наслідки для порушника. Однак і ця традиційна точка зору була переглянута. Деякі автори (О. Е. Лейст, В. А. Тархов, Б. Л. Назаров та ін.) приділяють велику увагу активній (проспективній) юридичній відповідальності, підкреслюючи регулятивні (а не тільки охоронні) функції цього інституту.

Важливе значення для забезпечення належного здійснення господарської діяльності в умовах сьогодення має встановлення відповідальності учасників господарських відносин. Це слугує необхідною передумовою функціонування всього механізму забезпечення законності і правового господарського порядку в Україні.

Дослідження проблеми юридичної відповідальності і санкцій за правопорушення у сфері господарювання цікавить нас, насамперед, у зв'язку із закріпленням основних положень стосовно них у розділі V Господарського кодексу України. Дослідження господарсько-правової відповідальності не може бути повним без аналізу господарських санкцій, які виступають правовими засобами відповідальності у сфері господарювання, тому що сутність господарських санкцій та їхні види обумовлюють їх особливості, у тому числі в процесі їхньої реалізації.

лізації, визначення співвідношення господарської санкції і господарсько-правової відповідальності. На нашу думку, виявлення та чітка диференціація видів господарських санкцій сприятиме правозастосуванню в господарській сфері.

Ефективність господарського законодавства залежить від встановлення системи санкцій за його порушення. До числа санкцій, які найчастіше застосовуються саме у господарських відносинах, але на сьогоднішній день є найменш дослідженими, є насамперед адміністративно-господарські санкції. Вони вперше були виокремлені в окремий вид санкцій і регламентовані саме в Господарському кодексі України.

Отже, значимість дослідження даного виду санкцій обумовлена дією Господарського кодексу України, в якому переважна кількість норм має охоронний характер. В Господарському кодексі України передбачений розділ «Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання», він містить главу 27 «Адміністративно-господарські санкції», де зазначені основні положення щодо застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання, види цих санкцій, правила і строки їх застосування, а також гарантії прав суб'єктів господарювання у разі неправомірного застосування до них адміністративно-господарських санкцій. Крім Господарського кодексу України, низка законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють господарські відносини, містять у собі норми, які передбачають окремі адміністративно-господарські санкції, порядок і підстави їх застосування. Разом з тим, необхідно зазначити, що ці закони не завжди узгоджені з Господарським кодексом України, в них недостатньо чітко визначено, яким чином і в якому порядку адміністративно-господарські санкції застосовуються, не повною мірою розроблені правові механізми приведення їх у дію з метою захисту господарсько-правових відносин від протиправної поведінки суб'єктів господарювання.

Правова природа адміністративно-господарських санкцій потребує додаткового наукового дослідження. Це стосується, в першу чергу, дослідження стосовно з'ясування місця і ролі адміністративно-господарських санкцій в механізмі охорони прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, визначення яким чином вони взаємодіють з іншими правовими засобами охорони суспільних відносин у сфері господарювання. Зміст цих проблем складає визначення науково обґрунтованих правових засобів попередження та усунення порушень господарського законодавства, оптимального використання для цієї мети засобів державного впливу, методів переконання і примусу в їхній нерозривній єдності і сполученні. Таке дослідження спрямоване на узагальнення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення чинного господарського законодавства, і насамперед спрямоване на удосконалення механізму захисту суб'єктів господарювання та споживачів.

У вітчизняній юридичній літературі неодноразово вказувалось на існування адміністративно-господарських санкцій, однак детальний їх аналіз не здійснювався. Зокрема, поза увагою правознавців залишається багато видів адмініс-

тративно-господарських санкцій. Лише окремі види цих санкцій досліджувались в правовій літературі, однак узагальнюючий їх характер до нинішнього часу не проводився.

Дослідження господарсько-правової відповідальності та господарських санкцій має значний науково-практичний потенціал, оскільки впровадження ефективної системи відповідальності та санкцій у сфері господарювання в першу чергу спрямоване на забезпечення правового господарського порядку в Україні.

§ 1. Господарсько-правова відповідальність та господарські санкції

Юридична відповідальність є однією з гарантій неухильного виконання обов'язків суб'єктами права й одночасно – гарантією дотримання і захисту суб'єктивних прав. Тому зрозумілим є той величезний інтерес, що проявляють найвідоміші вчені-юристи до цієї проблеми.

Оскільки міри відповідальності передбачені санкціями правових норм, ці поняття дуже тісно пов'язані між собою. Те або інше визначення відповідальності і виявлення її місця в механізмі правового регулювання залежить від того, яким чином визначається санкція юридичної норми.

Добре відомо, що санкція норми права передбачає невідгідні наслідки порушення диспозиції норми. Для ефективної дії норм права необхідно, щоб санкція була оптимальною, тобто щоб вона передбачала такі наслідки порушення норми права, які були б необхідними і достатніми для стимулювання правомірної поведінки.

Разом з тим, не можна ототожнювати такі поняття як санкції і відповідальність, тому що відповідальність є не заходом державного примусу, а є її застосуванням. Крім того, юридична відповідальність означає застосування не будь-якої санкції. В юридичній літературі прийнято поділяти санкцій на дві самостійні групи. Першу групу становлять заходи відповідальності, другу – заходи захисту.

Відповідно до цього, заходи відповідальності та інші санкції, що не є такими, необхідно чітко розмежовувати. Відповідальністю необхідно вважати лише застосування тих санкцій, які мають на меті покарання винного правопорушника і виражаються в позбавленні його суб'єктивного права або покладанні на нього додаткових несприятливих наслідків.

Найменування відповідальності у сфері господарювання є спірним у юридичній літературі. Останнім часом в юридичній літературі та нормативно-правових актах зустрічаємо такий термін як «економічна відповідальність». На наш погляд, економічна відповідальність у правовому регулюванні самостійного значення не має.

Деякі вчені-правознавці вважають за необхідне формування єдиного виду юридичної відповідальності підприємців за порушення встановленого державою порядку здійснення підприємницької діяльності, а саме підприємницької відповідальності. Такий рід юридичної відповідальності об'єктивно необхідний і фактично існує у вітчизняному законодавстві за застосуванням економіч-

них або господарських санкцій (оскільки відповідно до Господарського кодексу України, підприємницька відповідальність є різновидом господарської діяльності) [6, с. 6].

Термін «підприємницька відповідальність» також вважаємо спірним. Більш прийнятним, на нашу думку, є використання терміна «відповідальність у сфері господарювання», під яким розуміємо сукупність заходів державного примусу, які передбачені нормами права та тягнуть за собою негативні наслідки для підприємця у вигляді позбавлення прав внаслідок порушення ним правопорядку або законних прав та інтересів інших осіб у ході здійснення підприємницької діяльності (тобто господарської діяльності з метою отримання прибутку) [14, с. 70].

Найбільш чітким вважаємо визначення саме такої відповідальності в якості господарсько-правової.

Необхідно зазначити, що позитивним є той факт, що в Господарському кодексі України взагалі передбачені положення про відповідальність. Відсутність подібних положень у єдиному кодифікованому акті, наприклад, в РФ викликає справедливу критику в юридичній літературі. Так, на думку російського вченого С.Н.Шишкіна, для того, щоб упорядкувати й уніфікувати використання заходів і інститутів відповідальності в горизонтальних та у всіх вертикальних підприємницьких відносинах в Росії, необхідно ухвалити відповідні законодавчі рішення, серед яких найбільш ефективним було б прийняття Господарського кодексу РФ [18, с. 131].

В інших країнах у законодавстві також передбачені санкції за порушення обов'язків у сфері господарювання. Так, у ФРН в інтересах ефективного виконання завдань господарського нагляду існує необхідність дотримання і виконання обов'язків на початку, при здійсненні і завершенні діяльності. Тому у разі порушень обов'язків завжди повинні бути застосовані певні санкції. Вони знаходять своє відображення в адміністративно-правових заходах (заборонах і відкликаннях дозволів), безпосередньо у праві, що регулює адміністративну відповідальність за порушення суспільного порядку, також в кримінальному праві. Вільні професії підпадають додатково під дію правових норм, які регулюють належність осіб до певних професій. Хоча, останнім часом, правова раціональність і ефективність фінансових санкцій ставляться під сумнів. Окремі положення про грошові штрафи і стягнення – за винятком порушення основних екологічних розпоряджень – містяться в основному в заключних главах відповідних господарсько-адміністративних законах.

В Україні загальні принципи відповідальності учасників господарських відносин встановлює глава 24 Господарського кодексу.

Разом з тим, необхідно зазначити, що і у визначенні поняття господарсько-правової відповідальності також немає єдності думки вчених.

Під господарською відповідальністю розуміємо настання несприятливих майнових наслідків (стягнення збитків, штрафу тощо), що мають місце при порушенні правил функціонування господарського механізму, які встановлю-

ються державними органами в інтересах держави або сторонами при укладанні договору [20, с. 6]. При цьому, необхідно враховувати, що господарсько-правова відповідальність відрізняється від інших видів відповідальності тим, що, насамперед, поєднує елементи майнового та примусового (організаційного) характеру [20, с. 7]. Отже, господарсько-правова відповідальність визначається і як методи впливу на економічні інтереси, і як механізм перекладання несприятливих наслідків, і як настання цих наслідків, що не можна вважати найбільш повними та чіткими характеристиками даного виду юридичної відповідальності.

Найбільш розповсюдженим та загальновідомим є визначення господарсько-правової відповідальності саме через поняття «господарські санкції». Господарсько-правова відповідальність, на погляд В. К. Мамутова, є перетерплювання (або несення) господарським органом несприятливих економічних наслідків в результаті застосування до правопорушника передбачених законом санкцій (заходів відповідальності) економічного характеру [11, с. 27]. В. С. Щербина розуміє під відповідальністю в господарському праві (господарсько-правовою відповідальністю) комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення [20, с. 160]. Відповідальність – це застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає майнових втрат. Таким чином, поняття господарсько-правової відповідальності включає в себе насамперед майнові наслідки застосування відповідних санкцій [20, с. 164]. Ця точка зору на сьогоднішній день підтримана і законодавцем, що знаходить своє відображення в Господарському кодексі України.

Отже, поняття господарсько-правової відповідальності визначається в ч. 1 ст. 216 ГК безпосередньо через поняття господарських санкцій.

При цьому в найменуванні ст. 217 ГК господарські санкції названі правовим засобом відповідальності у сфері господарювання.

Безумовно це не означає ототожнення господарсько-правової відповідальності і господарських санкцій, тому що господарсько-правова відповідальність полягає в реалізації санкцій як заходів відповідальності. Санкція не є відповідальністю, оскільки являє собою примусовий захід. У цьому розумінні повністю погоджуємось з думкою А. Курбатова, який зазначає, що в охоронних правовідносинах (ті, що складаються на підставі охоронних норм) перетерплювання правопорушником застосовуваних до нього заходів державно-примусового впливу (санкцій) розглядається як певного роду обов'язок [8, с. 90].

Тому важко погодитися з думкою, що відповідальність суб'єктів господарювання слід розглядати як санкцію, яка полягає у позбавленні суб'єкта, який порушує закон, права чи інтереси інших суб'єктів господарювання, майна без компенсації, що застосовується у встановленому законом порядку на основі осуду поведінки порушника [13, с. 5].

Легальне визначення господарських санкцій містить ст. 217 ГК України.

В правовій літературі наголошується, що господарсько-правова санкція становить визначену окремим законом або договором міру (масштаб, величину) відповідальності правопорушника. Це гранична величина майново-примусового впливу на правопорушника, яку може застосувати до нього кредитор (кредитори) або відповідний орган (суд). Господарсько-правові санкції по своїй сутності є економічно-юридичними. Тому в законодавстві такі визначення як економічні і майнові можуть вважатися тотожними. Термін «економічні» означає, що за змістом господарсько-правова відповідальність є економічною. Це негативний економічний вплив на правопорушника, щоб стимулювати його виконати визначені законом або договором зобов'язання в повному обсязі [20, с. 164–165].

Відповідно до ч. 2 ст. 217 ГК у сфері господарювання можуть бути застосовані такі види господарських санкцій як відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції.

Господарський кодекс України розділяє види господарських санкцій в залежності від способу впливу та механізму реалізації, а також від економічного та правового результату, на який вони спрямовані, тобто, безпосередньо їх функцій.

Необхідно зазначити, що господарські санкції не тільки реалізуються в господарсько-правовій відповідальності, а також є одним з найважливіших способів захисту прав суб'єктів, що обумовлює необхідність їхнього дослідження в системі господарсько-правових способів захисту.

Потреба в охоронно-правовому регулюванні у сфері господарювання визначається необхідністю забезпечення правового господарського порядку в Україні.

Варто зауважити, що господарсько-правові способи захисту порушених прав на сьогоднішній день набувають нової якості через підвищення значимості господарської, в тому числі підприємницької діяльності, в умовах трансформації до ринкової економіки. Вони стають реальною гарантією здійснення та захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, їхня змістова сторона розширюється, удосконалюються форми способів захисту. Механізм охоронно-правового регулювання «запускається» правовими нормами, тому що саме вони слугують імпульсом до реалізації всіх інших компонентів даного механізму правового регулювання.

Охоронні норми господарського права містяться насамперед у Господарському кодексі України, де вони зосереджені переважно в розділі V «Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання». Але окремі охоронні норми знаходяться в інших розділах Господарського кодексу, де вони передбачені для захисту порушених прав в окремих сферах господарювання.

Значна кількість охоронних норм міститься в спеціальних законах, які регламентують господарську діяльність. Крім цього, в деяких спеціальних законах виділені окремі розділи, які містять охоронні норми. Наприклад, у Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. виділений окре-

мий розділ VIII, що називається «Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції». У Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. відповідальність за недобросовісну конкуренцію також виокремлено в спеціальну главу.

Більш того, до числа охоронних норм, доречно було б віднести охоронні норми, що містяться в інших галузях права, які регламентують застосування кримінально-правових, адміністративно-правових та інших санкцій, тобто норми, які містять негативні наслідки у разі невиконання приписів регулятивних норм господарського права.

Одночасно систему охоронно-правових норм господарського права необхідно розглядати як підсистему в механізмі попередження та припинення правопорушень і застосування заходів відповідальності у разі вчинення правопорушень у сфері господарювання.

Забезпечення правового господарського порядку передбачає не лише визнання за суб'єктами господарювання певних прав, а також забезпечення їх надійної правової охорони.

Доречно зауважити також, що захист прав суб'єктів господарювання та споживачів в юридичній літературі визначається як впровадження в дію системи правових та організаційно-технічних заходів, що спрямовані на те, щоб забезпечити реалізацію прав відповідних суб'єктів та недопущення порушення цих прав. Сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких поведінка суб'єктів господарювання, їх контрагентів (у тому числі споживачів) та державних органів у ході їх правовідносин приводиться у відповідність до вимог і дозволів, які містяться в нормах права, і тим самим забезпечується захист законних прав суб'єктів, безпосередньо і становить механізм захисту [12, с. 49].

Отже, захист прав суб'єктів господарювання є однією з найважливіших категорій теорії господарського і господарсько-процесуального права, без з'ясування якої неможливо розібратися в характері й особливостях господарсько-правових санкцій, механізмі їхньої реалізації та інших питаннях, що виникають у зв'язку з порушенням прав у сфері господарювання. Дослідження даної категорії передбачає, у свою чергу, з'ясування змісту і співвідношення ряду взаємозалежних понять, до числа яких відносяться способи захисту.

Способами захисту прав суб'єктів господарювання є ті законодавчо закріплені заходи, за допомогою яких провадиться відновлення порушеного права. Здійснення такого захисту передбачає органічне поєднання конкретних способів, засобів і форм з активними, цілеспрямованими діями суб'єкта господарювання, права якого були порушені.

Це знайшло своє відображення безпосередньо в Господарському кодексі України (зокрема, у ст. 20).

При цьому, необхідно звернути увагу на те, що зазначений там перелік способів захисту прав суб'єктів господарювання не має вичерпного характеру, що

припускає можливість захисту прав суб'єктів господарювання іншими способами, які передбачені законом.

Таке широке трактування в законодавстві способів захисту прав суб'єктів господарювання є основним чинником у виявленні єдності і диференціації господарсько-правових способів захисту порушених прав. Координуюча сутність господарсько-правових способів захисту ґрунтується на критеріях, що впливають на сутнісну природу охоронних заходів і обумовлюють їхню єдність. Ними виступають: предмет правового регулювання; єдина спрямованість; примусовий характер здійснюваних заходів та реалізація в межах охоронних правовідносин.

Але спільність та єдність способів захисту порушених прав і законних інтересів суб'єктів господарювання не виключає їхніх особливостей, навіть у рамках однієї і тієї ж однорідності, що зумовлюються розмаїттям господарських відносин.

Тому перелічені в ст. 20 ГК України способи захисту є різноманітні і, незважаючи на їх загальну цільову настанову, мають відмінності в пріоритетності виконання того або іншого завдання. Так, одні способи захищають порушені права суб'єктів господарювання шляхом визнання наявності або відсутності прав. Інші способи виконують завдання захисту прав за допомогою визнання недійсними юридичних актів, насамперед, визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, або ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод, що випливають з підстав, передбачених законом.

Деякі способи захисту мають відновлювальний характер, тобто, полягають у відновленні положення, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, присудженні до виконання обов'язку в натурі або відшкодуванні збитків, або припинювальний, що полягає в припиненні дій, які порушують право або створюють загрозу його порушення.

Відновлення положення (реституція), яке існувало до порушення права – це як самостійний спосіб захисту застосовується в тих випадках, коли порушене право суб'єкта господарювання в результаті правопорушення не припиняє свого існування та може бути реально відновлене шляхом усунення негативних наслідків даного правопорушення.

Якщо інтерес суб'єкта господарювання – володільця суб'єктивного права – передбачається в тому, щоб припинити порушення його права на майбутній час або усунути загрозу його порушення, то застосовується такий спосіб захисту як припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення. Часто призначення даного способу захисту полягає в усуненні перешкод для здійснення права, які створюються порушником.

Окрема група способів захисту полягає в застосуванні господарських санкцій різного характеру, таких як: штрафні, оперативно-господарські і адміністративно-господарські санкції. Детально такі способи захисту як відшкодування

збитків, застосування штрафних, оперативно-господарських, адміністративно-господарських санкцій розглядаються в розділі V Господарського кодексу України.

Тут прослідковується двоїста природа санкцій. З одного боку, у ст. 217 ГК України господарські санкції передбачені як правові засоби відповідальності у сфері господарювання, ними визнаються заходи впливу на правопорушника у цій сфері, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Хоча, разом з тим, застосування господарських санкцій – це спосіб захисту прав суб'єктів господарювання. Отже, для правопорушника застосування господарських санкцій означає господарсько-правову відповідальність, а для потерпілого від правопорушення суб'єкта господарювання – спосіб захисту порушених прав і законних інтересів.

Припинення або зміна господарських правовідносин як спосіб захисту прав суб'єктів господарювання може застосовуватись при здійсненні як винних, так і невинних дій контрагента.

Необхідно також зазначити, що для досягнення найбільш ефективного захисту прав суб'єкти господарювання можуть поєднувати застосування різних способів захисту. Наприклад, такі способи захисту, як припинення дій, які порушують право або створюють загрозу його порушення, а також визнання наявності прав, можуть застосовуватися в сполученні з іншими способами захисту, такими як стягнення збитків.

Закріплення в спеціальних нормах тих або інших способів захисту, так само як і вибір способу захисту з числа передбачених ст.20 ГК у тих випадках, коли в спеціальних нормах немає вказівок на конкретні способи захисту, у свою чергу, визначаються специфікою права, що захищається, і характером порушення. Наприклад, відшкодування збитків застосовується найчастіше при порушенні майнових прав суб'єктів господарювання. В той же час, припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення, є типовим способом захисту немайнових прав суб'єктів господарювання. Звичайно, на вибір конкретних способів захисту впливає і характер правопорушення. Наприклад, якщо в результаті правопорушення у сфері господарювання право суб'єкта господарювання знищується, то відновити положення, яке існувало до порушення права, практично неможливо, і тому підлягають застосуванню ті способи захисту, які спрямовані на відшкодування заподіяної шкоди – відшкодування збитків і застосування штрафних санкцій.

Способи захисту прав суб'єктів господарювання відрізняються не тільки за характером, а й за порядком їх застосування.

Деякі зі згаданих способів захисту можуть бути застосовані тільки судом (наприклад, такі як визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, які суперечать законодавству, ущемляють права і законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів, визнання недійсними господарських угод з

підстав, передбачених законом). Інші способи захисту можуть бути застосовані як самостійно суб'єктом господарювання, так і у судовому порядку (наприклад, відшкодування збитків, застосування штрафних санкцій). Що ж стосується оперативно-господарських санкцій, то вони застосовуються самостійно суб'єктом господарювання в однобічному порядку. Водночас, адміністративно-господарські санкції застосовуються лише уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Передбачені в ст. 20 ГК способи захисту є неоднорідними за своєю юридичною природою, що також впливає на специфіку їхнього застосування. Найбільш розповсюдженим у літературі є їхній поділ на заходи захисту і заходи відповідальності, які розрізняються між собою за підставами застосування, соціальним призначенням, виконуваними функціями, принципами реалізації і деякими іншими моментами. Найбільшу практичну значимість при цьому має та обставина, що за загальним правилом, заходи відповідальності, на відміну від заходів захисту, запроваджуються лише до винного порушника суб'єктивного права і не виражаються в додаткових обтяженнях у вигляді позбавлення правопорушника певних прав або покладання на нього додаткових обов'язків.

Міри захисту, так само як і міри відповідальності, є примусовими, і разом з тим реалізуються незалежно від наявності вини суб'єкта, а також при відсутності деяких інших елементів, що включаються до складу правопорушення. Отже, основною відмінністю мір захисту від мір відповідальності є те, що перші застосовуються при об'єктивно протиправній поведінці, а другі – при винній протиправній поведінці. Окрім цього, міри захисту не мають на меті покарати та осудити правопорушника, та не тягнуть для нього додаткових несприятливих наслідків.

Серед способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, передбачених ст.20 ГК, заходом відповідальності може бути визнане лише відшкодування збитків, що стосується інших способів, то їх слід віднести до заходів захисту.

Отже, способи захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання – це закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється захист порушених прав і вплив на правопорушника.

Господарсько-правові способи захисту різноманітні і виявляються по-різному насамперед залежно від сфери застосування, суб'єктного складу, характеру правопорушення, функціонально-цільової спрямованості і т. д.

Структурна диференціація способів захисту повинна базуватись на особливостях їхнього прояву, тобто характері, сфері застосування і т. д., це має дуже важливе практичне значення. За сферою застосування способи захисту прав суб'єктів господарювання можна поділити на загальні і спеціальні, за характером – на заходи захисту і заходи відповідальності.

Однією з груп способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання є, безпосередньо господарські санкції.

§ 2. Специфіка та види адміністративно-господарських санкцій

Перш ніж перейти до розгляду даного питання, необхідно зазначити, що адміністративно-господарські санкції – це насамперед один із видів господарських санкцій. Адміністративно-господарські санкції безпосередньо спрямовані на охорону правовідносин суб'єкта господарювання, а також органів державної влади і місцевого самоврядування. При застосуванні цих санкцій використовуються владні й адміністративно-розпорядницькі функції відповідних державних органів, а стягнення з порушників здійснюється не на користь їх контрагентів, а до державного або місцевих бюджетів.

Зважаючи на це, Господарський кодекс України досить чітко розмежовує адміністративно-господарські та інші види господарських санкцій за критерієм суб'єкта, що їх уповноважений застосовувати.

Детально даний вид санкцій регламентує глава 27 Господарського кодексу України.

Одним з видів санкцій, які застосовуються за правопорушення у сфері господарювання, є адміністративно-господарські санкції. Їх відмінність від інших видів санкцій, які застосовуються за дані правопорушення, полягає в тому, що їм притаманні декілька характерних ознак: вони застосовуються не контрагентами (як, наприклад, оперативно-господарські санкції), а органами державної влади або органами місцевого самоврядування; це заходи не тільки майнового характеру (як, наприклад, штрафні санкції), а й організаційно-правового характеру; вони спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків. Для того, щоб їх застосувати, достатньо лише протиправної поведінки.

На думку В. М. Гайворонського, адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання, тим, що в цих відносинах наявний особливий суб'єкт [12, с. 381] – такий, в якому вбачається так звана публічна адміністрація, що має місце у вигляді або державних органів виконавчої влади, або виконавчих органів місцевого самоврядування [2, с. 117].

Д. Х. Липницький і А. Д. Болотова зазначають, що ця група санкцій включає ті з них, які у чітко визначених законом випадках застосовуються тільки відповідними державними органами управління або контролю (антимонопольними органами, стандартизації тощо). Особливість цих санкцій полягає в тому, що вони застосовуються насамперед виключно в «діагональних» і «вертикальних» відносинах, не за порушення договірних зобов'язань, а за порушення встановлених державою правил здійснення господарської (підприємницької) діяльності, у чітко визначених законом випадках і правильність їхнього використання може бути оскаржена в судовому порядку. Дана група санкцій за своєю спрямованістю є господарськими (економічними), тому що застосовуються до суб'єктів господарювання за порушення господарських зобов'язань або правил (умов) здійснення господарської діяльності.

Тому їх доречно називати господарсько-управлінськими. Але у ході підготовки проекту Господарського кодексу до другого читання робоча комісія Верховної Ради України перейменувала цю групу санкцій в адміністративно-господарські [12, с. 867].

І. А. Селіванова зазначає, що проаналізувавши норми Господарського кодексу України, що регламентують відповідальність і види господарських відносин, стає зрозумілим, що господарські санкції є елементом господарсько-виробничих відносин, а адміністративно-господарські санкції є елементом виключно організаційно-господарських відносин [15, с. 77].

Санкції, які визначаються в Господарському кодексі України як адміністративно-господарські санкції, також називаються деякими вченими господарсько-організаційними або господарсько-управлінськими санкціями.

Так, на думку В. С. Щербини і Г. В. Пронської, господарсько-організаційні санкції є передбачені законом заходи організаційного впливу (обмеження) на суб'єкта господарювання, які застосовуються компетентними державними органами у разі порушення ними закріплених умов здійснення господарської діяльності. Передбачаються наступні підстави застосування господарсько-організаційних санкцій: юридичні – закон, фактичні – протиправна поведінка [20, с. 204].

Незважаючи на те, що найменування цієї групи санкцій викликає дуже багато дискусій і запитань, все ж таки вважаємо доречним використовувати термін саме «адміністративно-господарські санкції», виходячи із легітимної термінології, для того, щоб запобігти розширенню або звуженню їх тлумачення.

На наш погляд, адміністративно-господарські санкції виступають безпосередніми засобами (заходами) примусового впливу на суб'єктів господарювання, які передбачені законом, та застосовуються уповноваженими органами державної влади і місцевого самоврядування. Вони спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання, а також ліквідацію його наслідків.

Деякі правознавці намагаються віднести вказані санкції до адміністративних стягнень.

Так, на думку Н. Кізіма, для визначення адміністративно-правової санкції як адміністративного стягнення вона має: застосовуватися за порушення адміністративних відносин чи правовідносин, які охороняються нормами адміністративного права, запроваджуватися в адміністративному порядку органами, наділеними адміністративно-юрисдикційними повноваженнями та мати каральний характер.

Дослідивши суспільні відносини, які врегульовані нормами податкового, антимонопольного, зовнішньоекономічного, санітарно-епідеміологічного законодавства та інших правових норм, визначивши органи, уповноважені на застосування передбачених цими нормами каральних санкцій, можна віднести їх до адміністративних стягнень [7, с. 135].

Безсумнівно, адміністративно-господарські санкції не можна вважати лише адміністративними стягненнями, в першу чергу тому, що вони застосовуються

у сфері насамперед не адміністративних, а господарських відносин. Лише той факт, що ці господарські відносини охороняються нормами адміністративного права, не може виступати достатньою аргументацією для того, щоб визнати їх адміністративно-правову природу. Не тільки норми адміністративного права, а й господарського, цивільного, кримінального права охороняють господарські відносини. Звичайно, це не може свідчити про відповідну правову природу санкцій, що застосовуються у сфері господарських відносин, що охороняються різними галузевими нормами права.

В юридичній літературі, особливо з адміністративного права, досить поширеним є критичний підхід до існування адміністративно-господарських санкцій, включаючи повне заперечення їх адміністративно-господарської природи.

Так, Д. Лук'янець вважає, що зазначені у ст. 239 ГК України санкції – це заходи адміністративної відповідальності, оскільки їм притаманна така ознака, як застосування в адміністративному порядку переважно органами виконавчої влади. Наприклад, вилучення прибутку (доходу) можуть здійснювати державні інспекції з контролю за цінами, стягнення зборів (обов'язкових платежів) – податкові органи, припинення експортно-імпорتنих операцій і застосування індивідуального режиму ліцензування – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України тощо. Безперечно, не випадково термін «адміністративно-господарські санкції» містить вказівку на адміністративний елемент. Це насамперед свідчить про порядок застосування санкцій, а господарський елемент звертає увагу на зміст санкцій, вказуючи, що вплив на правопорушника здійснюється через елементи, пов'язані зі здійсненням саме господарської діяльності.

На думку правознавця, основна проблема полягає в тому, що адміністративно-господарські санкції віднесені до розділу «Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання». Але всі адміністративно-господарські санкції за своїм змістом повністю охоплюються більш широким поняттям – «заходи адміністративного примусу». Особливістю цих заходів є те, що всі вони тим чи іншим чином пов'язані з правопорушеннями, кожен із них має конкретну мету, і залежно від цієї мети їх можна поділити на заходи адміністративного попередження (адміністративно-запобіжні заходи), заходи адміністративного припинення, заходи адміністративного стягнення (адміністративної відповідальності).

Заходи адміністративного попередження мають на меті попередити вчинення правопорушення; заходи адміністративного припинення – припинити його, а заходи адміністративної відповідальності – покарати винну особу за вже вчинене правопорушення з метою попередження вчинення таких правопорушень як цією особою, так і іншими. Необхідно також зауважити, що теорія адміністративного примусу досить добре розглянута в адміністративному праві, а її здобутки можуть бути корисними для застосування у різних сферах правового регулювання.

Якщо не брати до уваги визначення поняття «адміністративно-господарські санкції», згадане у ст. 238 ГК, то переважна більшість адміністративно-господарських санкцій за своїми ознаками безпосередньо і є заходами адміністративного припинення або заходами адміністративної відповідальності [10, с. 15].

Такий підхід не може бути визнаний конструктивним як за своєю суттю, так і за аргументацією. Те, що адміністративно-господарські санкції пов'язані з правопорушеннями та державним примусом, не можна вважати достатньою підставою для їх віднесення до заходів адміністративного примусу. Необхідно визнати розробленість теорії адміністративного примусу в адміністративному праві, що може бути корисним для господарського права, хоча це аж ніяк не може впливати на визнання галузевої правової природи санкцій. Саме по собі застосування багатьох з адміністративно-господарських санкцій органами виконавчої влади, звичайно, не означає їх адміністративної природи, а перш за все свідчить про їх державно-примусовий, правоохоронний характер.

На наш погляд, при визначенні галузевої природи санкцій, перш за все, доречно виходити з галузевої належності тих правопорушень, за вчинення яких вони застосовуються. Аналіз переліку адміністративно-господарських санкцій призводить до висновку, що більшість цих правопорушень вчинюються у сфері господарювання його суб'єктами, які порушують встановлені господарським законодавством правила. Тому не можна заперечувати господарську природу вказаних санкцій, як і адміністративний елемент, що притаманний цим санкціям.

Адміністративно-господарські санкції передбачені в охоронних нормах, які містяться в главі 27 Господарського кодексу України. Вони дуже тісно пов'язані з охоронними відносинами, які виникають у зв'язку з правопорушенням і потребують особливих засобів юридичного впливу. Специфічність цих відносин, що складаються в процесі захисту суб'єктивних прав і законних інтересів, визначає й обумовлює специфіку правових норм, які опосередковують ці охоронні суспільні відносини.

Охоронні норми господарського права – це відносно самостійний різновид правових норм. Форма прояву відносної самостійності охоронних норм господарського права – це досить стійка диференціація правових норм цієї галузі права на регулятивні й охоронні норми з об'єднанням їх у самостійні інститути. Тому в Господарському кодексі України виділені спеціальні розділи і глави, де зосереджені охоронні норми.

Так, вважаємо повністю обґрунтованим наявність у структурній системі Господарського кодексу України розділу V «Відповідальність за правопорушення у сфері господарювання», де в п'яти главах зібрана значна кількість охоронних норм. Таке виокремлення охоронних норм дозволяє розглядати й оцінювати можливості та перспективи застосування адміністративно-господарських санкцій у взаємодії з іншими видами господарських санкцій, в тому числі відшкодуванням збитків у сфері господарювання, штрафними й оперативно-господарськими санкціями.

У цих охоронних нормах реалізується охоронна функція господарського права, яка визначається як цілеспрямований виборчий вплив норм, що забезпечує захист порушеного права або законного інтересу. Охоронна функція відображається в правових охоронних нормах як заходи примусового впливу конкретного змісту. У свою чергу зміст заходів охоронних норм залежить від характеру порушеного інтересу, а також від того, чи служить захід впливу формою покарання правопорушника. Відповідно до цього, за ознакою найближчої мети нормативних приписів охоронна функція може набувати форму припинювального, забезпечувального, відбудовного, компенсаційного і штрафного впливу на правопорушника.

Це, зокрема, чітко виявляється в розмаїтті адміністративно-господарських санкцій, які мають різний характер і спрямованість, серед них можна виділити наприклад: вилучення прибутку (доходу); адміністративно-господарський штраф; стягнення зборів (обов'язкових платежів); зупинення операцій за рахунками суб'єктів господарювання; застосування антидемпінгових заходів; припинення експортно-імпортних операцій; застосування індивідуального режиму ліцензування; зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності; анулювання ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності; обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання та ін.

Господарська діяльність є дуже різноманітною за своєю природою, тому це передбачає не тільки розмаїття застосування відповідних адміністративно-господарських санкцій за порушення правил здійснення даного виду діяльності, а й певну специфіку застосування їх в різних сферах господарських відносин.

Багатоманітність і єдина цільова спрямованість всіх адміністративно-господарських санкцій не виключає, а, навпаки, припускає можливість їхньої систематизації та внутрішньої диференціації.

Класифікація адміністративно-господарських санкцій можлива за різними критеріями, у тому числі за механізмом та умовами їх застосування, а також характером, метою тощо. Їх також можна класифікувати в залежності від конкретної сфери їхнього застосування (наприклад, такі, що застосовуються в сферах державної реєстрації, ліцензування, захисту прав споживачів, оподаткування, зовнішньоекономічної діяльності і т.д.).

Отже, у системі санкцій як охоронних заходів примусового характеру у сфері господарювання можна виділити як самостійну підсистему примусові заходи (санкції), що застосовуються при здійсненні порушення законодавства, що регулює відносини суб'єктів господарювання з державними органами, наприклад, з тими, що здійснюють функції державного регулювання і контролю в даній сфері.

У зв'язку з різноманітним змістом і проявами охоронної функції господарського права виникає питання про її співвідношення із захистом і відповідальністю.

У правовій літературі юридичний захист і відповідальність не розглядаються як категорії, які узагальнюють конкретні різновиди господарсько-правової охоронної функції. Явище правового захисту, як правило, взагалі не знаходить однозначного визначення в юридичній літературі. Під захистом розуміємо насамперед правозастосовну діяльність компетентних органів, або вплив, який забезпечується заходами захисту і заходами відповідальності. Найчастіше замість визначення захисту даються дефініції права на захист або безпосередньо заходу захисту.

Зважаючи на це, хочемо відзначити наступне. Господарсько-правовий захист можна розглядати як узагальнюючу категорію, яка виражає спільну цільову спрямованість різноманітних форм примусового впливу на поведінку учасників господарських відносин. Ці форми у вигляді господарських санкцій можуть бути поділені на групи заходів припинювального (міри недійсності, відмова від договору, розірвання договору тощо), забезпечувального (примусове виконання обов'язку в натурі, визнання права та ін.), відновлювального (реституція та ін.), еквівалентно-компенсаційного (відшкодування збитків) впливу.

Необхідно зазначити, що адміністративно-господарські санкції мають переважно припинювальний або штрафний характер застосування.

Слід погодитися з О. М. Вінник, який залежно від характеру спрямування адміністративно-господарські санкції ділить на господарсько-організаційні та адміністративно-майнові.

Господарсько-організаційні санкції є заходи організаційного впливу (обмеження) на суб'єкта господарювання, що передбачені законом, які застосовуються відповідними компетентними державними органами або за їх ініціативою судом у передбачених законом випадках.

Механізм застосування господарсько-організаційних санкцій залежить від їх різновиду, наприклад, адміністративний порядок (за рішенням компетентних органів) передбачений щодо більшості зазначених санкцій, в т.ч. таких, як: тимчасове призупинення діяльності суб'єкта господарювання до усунення виявлених порушень; призупинення дії та скасування ліцензій, застосування антидемпінгових заходів, припинення експортно-імпортних операцій; застосування індивідуального режиму ліцензування; примусова реорганізація; судовий порядок – передбачається щодо скасування відомостей державної реєстрації та примусової ліквідації.

Адміністративно-майнові санкції – це передбачені законом заходи майнового впливу на порушника, які застосовуються відповідними компетентними державними органами (щодо конфіскації – судом) у передбачених законом випадках. До них насамперед слід віднести: господарсько-адміністративний штраф; господарська конфіскація; безоплатне вилучення майна з метою його знищення; стягнення зборів (обов'язкових платежів) та ін.

Ст. 249 ГК передбачає два засоби захисту прав суб'єктів господарювання при неправомірному застосуванні до нього адміністративно-господарських

санкцій: по-перше, визнання судом незаконного акта органу державної влади або органу місцевого самоврядування недійсним (повністю або в частині), по-друге, відшкодування судом завданих збитків, що здійснюється за позовом безпосередньо суб'єкта господарювання.

У ст. 250 ГК регламентовано строки застосування адміністративно-господарських санкцій.

Максимальні строки застосування адміністративно-господарських санкцій – шість місяців з дня виявлення правопорушення, але не пізніше одного року з дня його здійснення суб'єктом господарювання.

Висновки

Отже, юридичною відповідальністю є обов'язок перетерпіти невігідні правові наслідки правопорушення, які передбачені санкціями правових норм.

При цьому необхідно чітко розрізнити підставу відповідальності (правопорушення), момент виникнення відповідальності (момент правопорушення), конкретизацію відповідальності (визначення конкретного виду і міри перетерплювання невігідних наслідків), реалізацію відповідальності (фактичне перетерплювання позбавлень правопорушником).

Юридична відповідальність виникає і застосовується в рамках охоронних відносин, що виникають між правопорушником і державою в момент правопорушення та припиняються внаслідок реалізації відповідальності.

Що стосується безпосередньо господарсько-правової відповідальності, то їй властиві загальні риси юридичної відповідальності, тобто вона містить державний примус, суспільний осуд правопорушника, супроводжується проявом для нього негативних наслідків у формі певних обмежень.

Хоча одночасно вона має й специфічні риси, що дозволяють відмежувати її від інших видів відповідальності.

Отже, можемо дати наступне визначення господарсько-правової відповідальності – це застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладанні на нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктивного права.

Господарська санкція, що виступає заходом державного впливу за порушення господарського законодавства – це насамперед засіб реалізації механізму господарсько-правової відповідальності.

Як правова категорія, господарські санкції є невід'ємним елементом господарсько-правової відповідальності. Тому у сфері господарсько-правових відносин господарсько-правову санкцію слід розглядати як захід відповідальності за порушення господарського законодавства, що визначається як засіб державного примусу.

Отже, господарська санкція – це захід господарсько-правової відповідальності за порушення господарського законодавства, що покладається державою на правопорушника.

Господарські санкції містять у собі як заходи юридичної відповідальності, так і заходи захисту, у той же час тією ознакою, що їх об'єднує, виступає те, що вони є засобами державного примусу, покладеного на правопорушників. Їх зміст складає примусове виконання додаткового обов'язку, що виникає в суб'єкта господарювання внаслідок порушення господарського законодавства.

Отже, під адміністративно-господарськими санкціями розуміємо вид господарських санкцій, що містяться в охоронних правових нормах, та спрямовані на здійснення охоронної функції у сфері господарювання.

Адміністративно-господарські санкції можуть бути визначені як заходи організаційно-правового або майнового характеру, що спрямовані на припинення правопорушення суб'єктом господарювання та ліквідацію його наслідків, які застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування в передбачених законом випадках.

За критерієм спрямованості адміністративно-господарські санкції поділяються на два основні види: господарсько-організаційні та адміністративно-майнові. Різниця між ними полягає в тому, що якщо господарсько-організаційні санкції виступають насамперед заходами організаційно-правового характеру, то адміністративно-майнові санкції – це заходи майнового впливу. Ці два різновиди санкцій відображаються в різних формах кожного конкретного виду господарювання.

Адміністративно-господарські санкції, що передбачені Господарським кодексом України, необхідно закріпити у відповідних законах, що регламентують окремі сфери господарської діяльності.

В цих законах доречно було б регламентувати їх систему, підстави і процедуру застосування, чітко визначити повноваження щодо їх застосування відповідних державних органів, у тому числі тих, які здійснюють регулювання господарської діяльності, право суб'єктів господарювання на судове оскарження застосування до них адміністративно-господарських санкцій. Необхідно також встановити однакову процедуру застосування адміністративно-господарських санкцій, що забезпечить істотне зближення відповідного законодавства в частині застосування даних санкцій.

Для господарсько-правової відповідальності як інституту господарського права важливим є конкретизація правової природи господарських санкцій, які хоча і забезпечують окремі сфери господарювання, але потребують додаткового дослідження і удосконалення. Це стосується, насамперед, таких адміністративно-господарських санкцій, які передбачені у Господарському кодексі України, але не знайшли свого відображення в інших законах. Усунення зазначених прогалин та неточностей у законодавстві буде сприяти досягненню системності і погодженості в регламентації належного охоронно-правового забезпечення розмаїтої за своєю природою господарської діяльності.

Для удосконалення механізму застосування адміністративно-господарських санкцій необхідні насамперед повнота, несуперечність, чіткість форму-

лювання вимог законодавства, забезпечених цими санкціями, а також підстав і порядку їхнього застосування.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
2. Авер'янов В. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний прихід для теоретичної дискусії / В. Авер'янов // Право України. – 2003. – № 3. – С. 117.
3. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – М., 2000.
4. Вінник О. М. Господарське право. Курс лекцій. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
5. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 284 с.
6. Задыхайло Д. Проблемы кодификации предпринимательского законодательства / Д. Задыхайло // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 5. – С. 3–6.
7. Кізіма Н. Економічні санкції, передбачені законодавством України, та їх родова належність / Н. Кізіма // Право України. – 2002. – № 6. – С. 132–136.
8. Курбатов А. Обеспечение баланса частных и публичных интересов – основная задача права на современном этапе / А. Курбатов // Хозяйство и право. – 2001. – № 6. – С. 88–97.
9. Липницький Д. Х., Болотова А. Д. Основные направления унификации экономических санкций. – Донецк, 1998. – 26 с.
10. Лук'янець Д. Про правову природу адміністративно-господарських санкцій / Д. Лук'янець // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 10–15.
11. Мамутов В. К., Овсиенко В. В., Юдин В. Я. Предприятие и материальная ответственность. – Киев: Наук. думка, 1971.
12. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За заг. ред. В. К. Мамутова. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
13. Пацурківський Ю. П. Правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Київ, 2001. – 19 с.
14. Предпринимательское право: Учебник / Под ред. Е. Г. Губина, П. Г. Лахно. – М.: Юристъ, 2001. – 416 с.
15. Селіванова І. А. Співвідношення Цивільного та Господарського кодексу України в регулюванні відповідальності за порушення у сфері господарювання / І. А. Селіванова // Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора: Сб. научн. тр. – Донецк: ІЗПІ НАН Украины, 2005. – С. 75–79.
16. Хозяйственное право Украины: Учебник / Под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – 464 с.
17. Чернадчук В., Чернадчук Т. До питання щодо оперативного-господарських санкцій / В. Чернадчук, Т. Чернадчук // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 3. – С. 13–15.
18. Шишкин С. Н. Вопросы ответственности в предпринимательских отношениях / С. Н. Шишкин // Развитие хозяйственного законодательства на современном этапе: материалы Международной научной конференции 29 апреля 2004 года. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – С. 127–131.
19. Шпомер А. Особливості господарської відповідальності у сфері економіки / А. Шпомер // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 6. – С. 6–7.
20. Щербина В. С. Господарське право України: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 384 с.